

TEMA MARKEDSLIBERALISME, PROFESSIONSHØJSKOLER OG PÆDAGOGUDDANNELSE

Markedsliberalisme og modstand

På strejftog i Trondheim og i børnehævepædagogikken

Bent Olsen Pedagogisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim, Norway

Title: Market liberalism and resistance

Abstract: Expeditions into Trondheim and the educational pursuits of kindergartens. Imposing a range of highly detailed regulatory instruments targeting educational services has revealed diversity between supporters of “neo-liberal” modernizations and positions that both experience and problematize such modernizations. This article examines how the two positions clash in preschool practice, education and research. The final theoretical outlines identify how a historically established relatively autonomous sector has come under increasing strain from groups which derive their strength from political and economic sources.

Keywords: Educational sociology; Neoliberalism; Bourdieu; Preschool-education; Kindergarten.

E-mail: bent.olsen@svt.ntnu.no

Peer-reviewed article: Sent to reviewers August 2011, Accepted June 2012, Preprinted 23 October 2012, Published 16 April 2012 as a part of a special edition in *Nordisk Barnehæveforskning* 2013.

Forbindelserne mellem centralstatslige institutioner, den pædagogiske forskning, professionsuddannelserne og virksomheden i skoler og børnehæver har undergået forandringer de senere år. Pædagogisk intervention er i stadig stigende grad blevet tiltænkt problemløsende funktioner, også af problemer, som er samfundssociale og ikke egentlig pædagogiske. Udviklingen af en række reguleringsinstrumenter med høj detaljeringsgrad har synliggjort en modsætning mellem en ”neoliberal” modernisering af offentlig ydelser på den ene side og positioner, som både erfarer og problematiserer sådanne moderniseringsformer på den anden. Artiklen undersøger, hvor de to fronter mødes inden for det børnehævepædagogiske område i Norge suppleret med eksempler fra Danmark.

Afsluttende præsenteres den franske sociolog Pierre Bourdieus feltteori som et forskningsmetodisk bud på, hvordan sådanne og andre spændinger inden for det børnehævepædagogiske område kan begribes.

Modsatninger mellem markedsliberale moderniseringer og offentlig varetagelse af velfærdsydelser udspiller sig på mange forskellige arenaer. Denne artikels anledning og indledning er lokal og begynder i Trondheim.

1. TRONDHEIMSMODELLEN

Det er en begejstret Aron Etzler der i bogen ”Trondheimsmodellen. Radikale framgångshistorier från Norge och Nederländerna” fortæller om, hvordan centrum-venstre vandt kommunalvalget i Trondheim i 2007. Koalitionen vandt sit første flertal i 2003 og afbrød således 14 år med højrestyre, og styrkede sit mandatet i 2007 ved at gå fra 45 til 48 af de i alt 85 pladser i byrådet. Trondheimsmodellen blev udviklet forud for 2003-valget med fagbevægelsen ved styrepinden. De menige LO-medlemmer havde tilkendegivet hvilke livsområder, de ønskede, at bystyret skulle fremme. LO-Trondheim samlede derpå det hele i 19 punkter til ”Trondheimsmo-

nifestet 2003” (Etzler, 2006, s. 72f). Hvert enkelt af de opstillede partier måtte derefter stå til regnskab og gøre deres stilling op, punkt for punkt. Med offentliggørelsen af hele kataloget kunne fagbevægelsen derpå gå ud i valgkampen og anbefale en stemme på de partier, som støttede manifestets krav. I praksis faldt både Manifestets katalog og valget ud til gunst for centrumvenstresiden i byrådet.

Etzler er ikke i tvivl om, hvorfor denne konsolidering lykkedes for alliancen: Brugen af Trondheimsmodellen gjorde udslaget. I 2007 havde LO Trondheim, Utdanningsforbundet, Sykepleierforbundet samt LO Kommune ikke mindre end 50 punkter, partierne måtte gøre regnskab for under temaoverskrifter som bl.a. ”Udlicitering”, ”Genkommunalisering”, ”Oppvekst” og ”Krav til erhvervslivet”. I manifestets kravtema ”Udlicitering”, som er et ”nej” til udlicitering af bl.a. kollektivtrafikken, må partierne, hvis man vil have fagbevægelsens støtte, svare bekræftende på dette spørgsmål: ”Vil partiet sørge for at det ikke etableres nye privatskoler i Trondheim?” (Trondheimsmanifestet, 2007, s. 3) I batteriet ”Genkommunalisering” skal partierne svare på, om de vil sørge for at kommunen fjerner bestiller-udførermodellen (BUM). BUM er en kontraktligt og incitamentbaseret styring mellem et højere planlæggende og et lavere udførende lag i kommunesystemet med markeds-, konkurrence- og kundelogikker som drivkraft. Under temaet ”Oppvekst” skal partierne bl.a. svare på, om de vil:

- Sørge for at det ikke etableres heldagsskole uten at det følger med midler til skolemat, økt undervisning og tid til leik?
- Støtte at det innenfor rammen av heldagsskolen etableres samarbeidsordninger mellom grunnskolene og Trondheim kommunale musikk og kulturskole med sikte på å få en større del av kulturskolens undervisning på dagtid?¹ (Trondheimsmanifestet, 2007, s. 3f).

Spesielt på området for børnehaver skal partierne svare på om man vil:

- Sørge for å øke kompetansen for ansatte i barnehagene?
- At det satses på flere kommunale barnehager? (Trondheimsmanifestet, 2007, s. 3f).

Manifestet har endnu et tredje børnehaverelateret tema, som er af mere finansieringspolitisk karakter.

I følge Statistisk sentralbyrå var 55 % af alle børnehaverne privatejede og mere end hver fjerde børnehaver i Norge at regne som kommerciel (Mathisen & Pettersen, 2008); eksempelvis ejer og driver en af de store aktører – Trygge barnehager – 125 børnehaver (Trygge barnehager, 2011). Omsætningen i de private børnehaver i 2011 er anslået til 20 milliarder kroner (Clausen, 2011).

LO Norge overtog 2003-udgaven af Trondheimsmodellen op til Stortingsvalget i 2005, hvor noget så sjældent i Norge som en flertalsregering så dagens lys. Sammensætningen var også helt ny: Arbeiderpartiet, Socialistisk Venstreparti og Senterpartiet, nogenlunde svarende til Socialdemokraterne, SF og en ældre udgave af Det radikale Venstre i Danmark. Efter Stortingsvalget i september 2009 gav et lille flertal af mandater koalitionen fire år mere som ”Stoltenberg II” – også op til dette valg var Trondheimsmodellen kørt i stilling.

Hvad er det, der er på spil her? Den politiske bevægelse bag Trondheimsmanifestet har taget stilling i en modsætning mellem to forskellige måder at ordne den symbolske og den praktiske samfærdsel på i en statslig myndighedsudøvelse. På den ene side en parlamentarisk-demokratisk aftaleregulering af forholdet mellem myndighed, udøvere som f.eks. førskolelærerne og den mere end kvarte million børn i børnehaverne tillige med deres forældre. Og på den anden side en udlicitering og privatisering af ydelserne baseret på egentlige kapitalistiske markedslogikker og på kvasi-markeder inden for de offentlige ydelsessystemer. Efter 14 år med udliciteringer og privatiseringer sætter Trondheimsmanifestet i flg. Etzler den modsatte dagsorden: rekommunalisering af den lokale energisektor og busdriften, stop for flere private institutioner og en generel oprustning af offentligt-kollektive

1. Den seneste undersøgelse af, hvordan enkelt-skoler og bydele rekrutterer til kulturskolen indikerer, at det er centrumnære distrikter hvor forældrene har relativt mange kulturelle og uddannelsesmæssige ressourcer, som benytter sig af dette deltagerbetalte tilbud. Procentandelen af elever svinger fra over 50% til under fire procent på skoler i byens sydlige yderkant (Adresseavisen, 2012). Kulturskolens musikprofil kan mønstre et instrumentudbud som samsvarer med den stående besætning i Trondheim Symfoniorkester og synes i det hele taget at have et markant ”finkulturelt” sigte mere end et breddekulturelt.

indsatser. Man vil både stoppe en udvikling og rulle den tilbage.

Trondheimsmodellen er således virkeliggørelsen af en praktisk kritik, som angriber flere sider af det, man noget foreløbigt kan kalde for effekten af ”neoliberale” greb om mennesker, samfundsliv og stat. Der er ikke tale om tomme fordringer, som de kunne være afgivet fra skrivebordene på de pædagogiske uddannelses- og forskningsinstitutioner, men en tilsyneladende ganske slagkraftig praktisk aktion over flere år. Manifestet i Trondheim sætter ind mod de ”indre markedsgørelser” i de offentlige ydelsessystemer som, og har tillige de ”ydre markedsgørelser”, den kapitalistiske markedslogik, som sin modstander. En tilsvarende kritisk opposition mod neoliberale moderniseringer finder man i øvrigt i politiske bevægelser som *Attac*¹ og *ConCrit*²; og ikke mindst den højprofilerede *Alliansen For velferdsstaten* som ”kjemper for å opprettholde og videreutvikle de velferdsgoder og rettigheter som er vunnet gjennom lang tids faglig og politisk kamp her i landet”, og ”avviser undergraving, kommersialisering og markedsorientering av våre velferdsordninger”.³

De to fronter er altså trukket op over for hinanden i Trondheim: Neoliberale moderniseringer af den lokale kommunale virksomhed mod sine kritikere og deres rekommunaliseringsprojekt. Da fronterne helt åbenbart også står om pædagogiske mål og virkemidler, kunne man spørge, hvordan personalet i institutioner som børnehaver og skole møder og agerer i denne kamparena og hvordan det hele tilsvarende bearbejdes inden for det børnehavepædagogiske uddannelses- og forskningsområde.

1.1 Artiklens prætentioner

Hvor omstændeligt det end blev, så viser hele indledningen, at de politiske aktører kommer med en sådan styrke i spillet om børnehaverne, at de måske ligefrem er på nippet til at tackle uddannelses- og forskningsområdet ned i omklædningsrummet. Går det an at overveje styrkeforholdet mellem de to områder – politik og pædagogisk kundskab – på den her måde kan man fortsætte: Kan man finde de tilsvarende

modsætninger inden for pædagogisk uddannelse og forskning af spændinger mellem neoliberale tendenser og de tilsvarende modbevægelser? Det bliver det næste, jeg undersøger, indledt med en nøjere præcisering af, hvad der kan forstås ved ”neoliberalisme”. Her fra giver artiklen sig ikke ud for at være en tryk og gennearbejdet rejsefører, men blot en skildring fra strejftog ind i et vildnis af politik, uddannelse, forskning og børnehavepædagogik. Når spørgsmålene er meget nemmere at rejse end at behandle skyldes det to ting. Dels er den forskningsmæssige opmærksomhed på ”børnehaver og neoliberalisme” særdeles begrænset. Dels må man betjene sig af en flersidigt analytisk opmærksomhed for få greb om så forskellige områder som Stat, politik, forskning og børnehavepædagogik. Det indebærer, at artikelteksten farer uforfærdet frem uden at se sig efter hverken til højre eller venstre, hvilket igen kalder på læserens kritiske årvågenhed i den ”trafik”.

I det sjette og sidste kapitel – ”At forstå stridigheder i en gruppe” – skal jeg prøve at træde et par skridt tilbage og afprøve et teoretisk rammeværk, som kunne blive brugbart i studiet af, hvad det er for stridigheder, der udspiller sig inden for det børnehavepædagogiske undervisnings- og forskningsfelt og hvordan disse er formet af kræfter fra andre felter; her bliver ”Stat” og ”politisk felt” de centrale indgange.

Nu til det korte signalement af de karakteristiske træk ved ”neoliberalismen” som ”et relativt løst set af politiske opfattelser” sådan som Thorsen og Lie introducerer det (2007, s.16) med antydningen af, at der ikke er tale om en egentlig sammenhængende politisk filosofi.

2. ”NEOLIBERALISMEN”

Det ”ny” ved ”neoliberalismen” er, at den både abonnerer på liberalismens minimale ”natvægtstat” og samtidig investerer i udviklingen af en stærk stat ved at fjerne forhindringerne for friktionsfrie markedsbevægelser (Olssen, Codd & O’Neill, 2006, s. 136–138).

På modelplanet er det egentlige kapitalistiske marked et frit marked, hvor udbud, varer og efterspørgsler kan udveksles uden friktioner. Markedets ”usynlige hånd” er den doktrin, som ser mellem menneskelig harmoni og velstand som resultatet af, at hin enkelte forfølger sine egne mål uden hensyn til andres interesser og behov. Neoliberalismens politiske projekt er at fjerne de forhindringer, der kan stå i vejen for, at også

1. <http://www.attac.no/>. NTNU HiST Attac, Norges lokallag i Trondheim: <http://org.ntnu.no/attac/hva-er-attac/om-oss>

2. <http://www.concrit.org/ConCrit/HOME.html>

3. <http://www.velferdsstaten.no/forsiden/>

statens virksomhed kan sættes på markedsformlen. Nu kan det imidlertid altid diskuteres, hvor frit et frit marked er. Her kan det synes som en åbenbar modsigelse at tale om et frit marked af udvekslinger efter udbud og efterspørgsel, idet tilgængelige ressourcer og kollektive interesser karambolerer med dette: Det er på den baggrund termen ”kvasi-marked” kan give mening (Olssen et al., 2006, s.188). Når det gælder både børnehaver, skoler og uddannelser er der jo netop ikke tale om hverken et frit udbud eller en ubundet efterspørgsel: Udbudssiden er offentligt gennemreguleret og medfinansieret og efterspørgslen efter en børnehave i Tromsø er ganske beskeden, dersom man bor i Trondheim.

En neoliberal drejning indebærer ganske vist en reduktion af statens *bureaukratiske herredømme*, men ikke af statens *magt*, som udøves med forskellige nye kontrolformer (Olssen et al., 2006, s. 138). På det pædagogiske og uddannelsesmæssige område praktiseres denne kontrol gennem en kontraktbaseret pædagogisk intervention som en input-*blackbox*-output logik med indsamling af målbare resultater gennem monitorering og *accountability* – og netop kun de målbare (Olssen et al., 2006, s. 187). De nationale prøver på forskellige klassetrin og sprogscreening i børnehaven er eksempler på netop det. Hele evalueringsindustrien og de pædagogiske evidensambitioner har sådanne forestillinger om at koble ”diagnoser” i stor skala sammen med ”helbredende” anvisninger. Idet PISA, TIMMS og de nationale prøver indebærer overvågning af ikke alene de målbare, men også indirekte af de ikke-målbare sider ved den pædagogiske virksomhed, er den indbyggede konkurrenceparameter allerede en del af markedsgørelsen. *Blackbox*'en mellem input og output er imidlertid ikke helt mørk og tom, men uden korrigerende betydning for hele iværksættelsen, idet individet reduceres til en entreprenant markedsaktør, som pr. definition altid søger at ved at træffe de valg, som giver størst mulig personligt udbytte enten det er moren på jagt efter en børnehaveplads eller førskolelærerens måde at have sin praksis på, der er tale om. Denne form for rationel valg- eller handlingsteori, *Rational Action Theory*, er imidlertid snarere skabeloner i form af en ”imaginær antropologi”. Inden for liberalismen defineres individer som præsociale, indbyrdes isolerede og med interesser og behov, der grundlæggende sætter dem op mod hinanden (Olssen et al., 2006, s. 100). Der ligger tillige en intellektualistisk filosofi under,

... hvor agenterne opfattes som rene bevidstheder uden historie, i stand til frit og øjeblikkeligt at opstille deres mål samt handle med fuldt kendskab til årsager ((...) eller som isolerede atomer, uden autonomi eller inerti og altid mekanisk årsagsdeterminerede). (Bourdieu, 2002, s. 31)

Neoliberalismens *frihedsforestilling* er tillige negativ: Det er ikke en frihed til at gøre noget, men en frihed fra at handle (Olssen et al., 2006, s. 183ff). Her kommer fagforeningerne og grupper som førskolelærerne og grundskolelærerne i skudlinjen. Deres kollektive sammenslutninger i form af fagforeninger og de semi-professionelle kendetegn bliver til grus i det markeds-liberale individualiserende maskineri, og må af den grund neutraliseres (Olssen et al., 2006, s. 185ff). En sådan politik anfægter en relativ autonom stridskraft og reducerer dermed et oplyst og kundskabsbaseret råderum, som de forskellige faggrupper måtte have erobret op over historien. Afprofessionalisering af pædagogiske og lignende erhverv indebærer således en principiel indskrænkning af pragmatiske og saglige rum for handlig, forhandling og refleksion (Olssen et al., 2006, s. 185ff). I sin analyse af Statens tilbagetrækninger skelner Bourdieu på en lignende måde mellem Statens højre og venstre hånd (Bourdieu, 2011, 1999, s. 181ff). Statens højre betjenes af den såkaldte ”statsadel” i egenkab af embedspositionerne inden de ministerier, der varetager alt med økonomi og finanser, de relevante ressortministerier såsom uddannelse og forskning, ledere i offentlige virksomheder m.fl., som hyppigt kaldes for ”teknokraterne”. Statens venstre hånd er de arbejdsgrupper – socialrådgivere, pædagog og lærere f.eks. – som konfronteres med effekterne af Statens tilbagetrækninger og med markedsbaseringen af deres vilkår, som ikke mindst Statens højre hånd står i spidsen for. I det lys kan mange af dem der daglig står ansigt til ansigt med effekterne af forandrede levekår opleve sig selv ikke blot forladte, men også fornægtede af ”højrehånden” som ikke længere ved og måske heller ikke vil vide, hvad ”venstrehænderne” foretager sig.

Hvis også det børnehavepædagogiske område undergår sådanne forandringer af sine vilkår, kan man spørge, hvordan positioner i de norske uddannelses- og forskningsinstitutioner ser og bearbejder, det jeg med forsigtighed her har kaldt for neoliberalismen?

3. MARKED OG MODSTAND: NORSK FØRSKOLELÆRERUDDANNELSE, BØRNEHAVE OG BUM Ser man på de 17 mest udbredte pensumtemaer, der tilsammen udgør førskolelæreruddannelsens "kanoniske pædagogik" (Strand, 2007, s. 16) er den, set på denne afstand, uden klare spor af, at denne uddannelse rejser og bearbejder spørgsmål om "neoliberalisme"¹. En tekst bliver kanoniseret, hvilket i flg. Strand vil sige "autoriseret", ved at blive optaget på pensumlisten (Strand, 2007, s. 13). Førskolelæreruddannelsen ser således ikke ud at udruste de studerende med sådanne samfundsvidenskabelige briller, hvorved det skulle blive muligt at få øje på ændringer i børnehavens eksistensbetingelser. Førskolelæreruddannelsens aktører som de symbolske ejere af de børnehavepædagogiske diskurser synes mest af alt at være optaget af børnehaven og barndommen som et lukket selvrefererende system af psykologiske og institutionspædagogiske emner.

Vabø slår tonen an i denne retoriske indledning til en kronik i Fagbladet om BUM (2009): "Kan bestiller-utførermodellen – et markedsorienteret styringssystem – anvendes på tjenester som i stor grad baseres på kommunikasjon og samhandling med mennesker som har *ulike* verdier og preferanser og *ulik* kapasitet og vilje til samarbeid?" Det implicitte "nej" til spørgsmålet begrundes i flere forhold. BUM ses at være et helsekostprodukt, som skal hjælpe mod et mangfold af skavanker: Men i flg. Vabø hviler det hele på en bagvedliggende – og fejlagtig – antagelse om, at "god organisation og ledelse" kan praktiseres uafhængig af, *hvad* der skal organiseres og styres. Vabø redegør for en skelnen mellem tre forskellige og indbyrdes modstridende værdier i offentlig forvaltning: 1) økonomisering med ressourcerne, 2) retskaffen og retfærdig fordeling af ydelser og 3) at ydelserne fungerer som et sikkerhedsnet under dem, som i

1. *Psykologiske temaer* (antal pesumtitler som behandler temaet i studieåret 1999/2000 er skrevet i parentes): Barnepsykologi (75), Utviklingspsykologi (71), Barn med spesielle behov (43) og Observasjon av barn. *Pædagogik, institutioner og organisation*: Didaktikk (92), Organisasjonslæring (71), Lek (59), Førskolelærerrollen (42), Oppvekst (36), Veiledning (26), Ledelse (25), Barnehage/skole (16), Småskole (16), Yrkesetikk (15), Barnehagens historie (13), Barnevern (7) – samt Migrasjon (36); delingen i psykologiske og pædagogiske temaer er min.

kortere eller længere perioder er i en sårbar og trængende situation. Markedsimiterende styringsformer som BUM har imidlertid kun blik for den første af værdierne, mens de to andre tenderer mod at ende som et individualiseret problem for det personale, der har det daglige møde med børn og andre borgere.

Nordbrønd (2005) og Thoresen (2009) er eksempler på informerede og ideologikritiske forståelser af børnehaven og førskolelæreruddannelse, hvor indbyrdes forskellige, de også er. I flg. Thoresen taler Kunnskapsdepartementet² med to tunger, når det først siges, at "... barnehagens egenart skal ivaretas, og at småbarnstiden har sin egenverdi", mens disse ambitioner efterfølgende bliver overkørt af langsigtede hensyn til læring, skolen og livslang læring (Thoresen, 2009, s. 130f). Ved flere anledninger henviser Thoresen til, hvordan hele det børnehavepædagogiske område indrulleres i uddannelsessystemet og videre ind i instrumentelle fremtidsscenerier på børnenes vegne, helt i tråd med den OECD genererede Childhood Education and Care politik.

"I den rammeplanen fant du ofte ordet 'bør' i beskrivelsen av arbeidet i barnehagen. I den nye heter det 'skal' og 'må'" beretter skoleinspektør Sissel Brunsvik, tidligere førskolelærernes repræsentant i den komite, der stod bag rammeplanen fra 1995 (Ropeid, 2009). "Må" betyder her et påbud, ikke en mulighed. Nordbrønd (2005) registrerer det samme med reference til 2005-rammeplanens høringsnotat, og ser for sig en svækkelse af den børnehavepædagogiske profession, dog uden at fremlægge direkte belæg for, hvordan det konkret kan ses at udspille sig. Imidlertid samler Nordbrønd på minutvis en lang række forskydninger i intention og begreber sammen fra de uddannelsespolitiske dokumenter, der berører reformer af børnehaven. Udover ændringer fra "bør" i retning af detaljerede "skal"-forskrifter fremhæves, hvordan leg og de uformelle læringssituationer må vige for målbar læringsprocesser og produkter. Egentlige "markedsliberale" spor finder Nordbrønd bl.a. i indflydelsen fra OECD, EU og flere andre medlem- og overstatslige organer fra den tidlige begyndelse af 1990'erne og i indførelsen af termer som "bruger", "endringsskompetanse" og "kva-

2. Det norske "Kunnskapsdepartement" svarer til det svenske "Utbildningsdepartement" og det danske "Ministeriet for børn og undervisning".

litet". Ud over at henvise til semantikken og en centralstatslig "semantisk imperialism" har de egentlige spor og effekter af "markedsliberalistisk ideologi" mere antydningens karakter.

Hvordan viser effekterne sig fra de forandringer, Vabø, Thoresen og Nordbrønd peger på, ud i forvaltninger, uddannelser, ind i børnehaverne og helt ind i aktørernes måder at se, forstå og handle på? Nogen har peget på en nyprofessionalisme, hvor sådanne aktører aktivt og villigt uden videre overtager administrationen af de fordringer, de bliver forelagt. F.eks. hvordan en fag- og personaleledelse forvandler sig til virksomhedsledelse (Vabø, 2009). Det er også til at få øje på splittelser inden for højskoleområdet: Bør uddannelserne varetage fagtraditionen og styrke fagets og professionens autonomi, eller er den fremmeste dyd lydigt at administrere de distribuerede ideologiske og regelbaserede myndighedsforlangender? Konflikten i det spørgsmål genspiller sig på et andet plan, nemlig når der på foranledning af f.eks. en centraloffentlig myndighed produceres oversigter over, hvad der er af forskningsmæssig kundskab om i dette tilfælde børnehavområdet.

4. NÅR POTENSEN SKAL FINDES I EVIDENSEN
Otterstad og Nordbrønds udfordring af NOVA's forskningsoversigt (Borg, Kristiansen & Bache-Hansen, 2008) er bl.a. viet en vurdering af, om den indeholder "neoliberale og markedsøkonomiske tendenser" (Otterstad & Nordbrønd, 2008, s. 38)¹. Efter at have læst rapporten flere gange, mener de to forfattere at kunne spore denne – internationale – ideologi flere steder (Otterstad og Nordbrønd, 2008, s. 38). Kundskabsoversigten har NOVA-forskerne udarbejdet på bestilling fra Kunnskapsdepartementet. Opgaven bestod i at sammenfatte eksisterende empiriske studier om kvalitet og indhold i norske børnehaver. Ud over at argumentere for en række udeladelser i kundskabsoversigten, forsøger Otterstad og Nordbrønd at placere den som modsætningsfyldt og antyder at den i videnskabsteoretiske henseende er en variant af "nypositivisme" (Otterstad & Nordbrønd, 2008, s. 41). Otterstads og Nordbrønds tekstanalyse re-

1. NOVA står for "Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring" og er et sektorforskningsinstitut underlagt Kunnskapsdepartementet med levekår som forsknings- og indsatsområde.

fererer imidlertid kun til et par sider fra rapportens indledning uden at gå nævneværdigt ind i NOVA-rapportens helhed og dens præmis. Jeg skal ikke køre et nyt analytisk spor op parallelt med Otterstad og Nordbrønd, men skal blot referere et par af anbefalingerne i netop NOVA-rapporten.

4.1. "Kvalitet og innhold i norske barnehager. En kunnskapsoversikt"

Inden for også norsk pædagogik kan man møde en primærdistinktion, når det drejer sig om videnskabeligt arbejde: Først og mest går man til "metoden" i en prækonstrueret skelnen mellem, om den er "kvalitativ" eller "kvantitativ". Det peger på en empirisme, der reducerer videnskabelige kundskabsproduktion til forskning og derpå forskning til metodemæssige valg og greb under fremstillingen af empiri og data. Det kan være en sådan form for empirisme, der bestemmer vægtning af "metode" i forskningsoversigten "Kvalitet og innhold i norske barnehager":

... den forskningen vi har gjennomgått har sin metodiske tyngde på observasjon, med eller uten video, feltarbeid og intervjuer med få individer. Dette er viktige inntak til livet i 'barnehagen', men etter vårt syn bør forskningen i større grad benytte seg av kvantitative tilnæringsmåter og evalueringsmetodikk. (Borg et al., 2008, s. 86)

Mens man overtager en prækonstrueret skelnen mellem kvalitativ eller kvantitativ metode, anbefales en egentlig ikke-videnskabelig, men evidensrettet evaluerings- eller monitoreringsstrategi. Når det gælder viden om "inkludering" af børn med "funktionsnedsættelser" satses netop på evidens (Borg et al., 2008, s. 87): "Her foreligger det overraskende lite forskning, ettersom forskere har vært mer opptatt av effekten av enkelttiltak på for eksempel språkutvikling eller sosial kompetanse. Dette er viktige problemstillinger, men igjen savner vi gode effektstudier som bygger på målinger i forkant og dessuten har med kontrollgrupper" (Borg et al., 2008, s. 87). Her er input-*blackbox*-output logikken i spil med monitorering og *accountability* til at vurdere de målbare resultater – og netop kun de målbare (Olssen et al., 2006, s. 187). Tanken bag et design med forsøgs- og kontrolgrupper er først at søge vidnesbyrd for den mulige effekt af en bestemt intervention for derefter at komme med generaliserede forskrifter for *best practice*.

Herfra behøver personalet i princippet ikke foretage sig andet end at acceptere anvisningerne og derpå føre dem ud i livet. I den efterfølgende sætning lægger man imidlertid luft til denne kanonisering af evaluerings- og evidensambitionen: ”Generelt gjelder det for evalueringsforskning at det er vanskelig å påpeke rimelig eksakt akkurat hva som eventuelt virker, fordi konteksten for intervensjonen og forskjeller mellom barna i dette tilfellet kan påvirke resultatene ut over den intervensjonen som prøves ut” (Borg et al., 2008, s. 87). Med den følgende afstikker til Danmark er der mindre vaklen i geledderne når det gælder tiltroen til evidens som retningsgivende for såvel forskning som den pædagogiske praksis i børnehaven.

4.2 Dansk Clearinghouse

Inden for forskningsoversigter over børnehaverforskningen findes der i Danmark lignende varianter, som også efterspørger ”hvad-vi-ved-der-virker” af pædagogiske programmer¹. Det er legitimt at rejse forskningsspørgsmål om både kort- og langsigtede resultater af en pædagogisk indsats: Men dette spørgsmål står uden teoretisk fodfæste, når præmissen er en model, hvorefter pædagogisk intervention som ”input” også her sendes igennem børnehaven som slet og ret en ”sort boks” og derpå måles på sit ”output”, sin effekt.

Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning er en enhed ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet, som har til formål at finde ”evidens for god praksis i uddannelsessystemet”². I en banks clearinghouse stemmes kassen af for indgående og udgående værdier. Det er lidt det samme, der foregår i et ”pædagogisk afregningshus”. Indgående forskning identificeres, klassificeres og vurderes, hvorpå kasseregnskabet over den forskning, der viser evidens for effekterne af bestemte indsatser, kan sammenfattes eller ”syntetiseres, som det hedder: ”Dette indebærer, at de enkelte konklusioner bearbejdes til en overordnet konklusion, anbefaling, model eller lignende, der går på tværs af de enkelte studier. Her kan potentielle brugere få adgang til én samlet konklusion på

grundlag af den eksisterende og kvalitetsvurderede viden om et bestemt spørgsmål eller område” (Konceptnotat, 2006, s. 6f).

Dansk Clearinghouse har kortlagt og vurderet den skandinaviske forskning om institutioner for de 0–6-årige børn, der blev udgivet i 2006. Fra Velfærdsministeriet over Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) er opgaven endt her (Konceptnotat, 2006, s. 5); EVA har en del funktionsmæssige og politiske lighedstræk med NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen). Resultaterne skal EVA bruge til at udfærdige et ”policy-paper” til Velfærdsministeriet, et dokument, som kan være både redegørende og politisk rådgivende.

”Kun syv” af de 53 undersøgelser belyser i flg. Nordenbo, hvad ”der virker?” og ”kun syv” er evalueringer af interventionsprogrammer (Nordenbo et al., 2008, s. 7). Der er virkelig hånd i hanke med den første del af arbejdet: Søgning og udvælgelse af forskningen. Så træder EPPI-Reviewerne eller ”læsebedømmerne” til, som læser og skemabeskriver hver enkelt udgivelse³ ”EPPI” står for ”The Evidence for Policy and Practice Information”, et koncept tilhørende ”The Social Science Research Unit” på ”Institute of Education” ved universitetet i London. Bedømmerne må igennem ikke mindre end 114 træk ved hvert projekt, lige fra dets titel, mål, metoder over analyser til dets kvalitet, hvor evidensen skal vejes på skalaer over anvendelighed, troværdighed og tyngde i evidensen. Alle reviewerne er tilknyttet institutionelle enheder, hvor pædagogik, daginstitutioner og børn er centrale forskningsområder. Er forskningskompetencen netop her fra den nødvendige minimumsbetingelse for at administrere EPPI-arbejdet? Næppe, en fersk kandidat fra bedømmernes respektive afdelinger skulle nok kunne klare det, for man behøver egentlig ikke at ”kende området”, sådan som reviewgruppens medlemmer gør det, for at administrere EPPI-bedømmelserne da det er EPPI-modellen i sig selv, som er tiltænkt at løfte garantien for forskningskortlægningens kvalitet. ”Systematiske reviews anvender metoder og kriterier, som er *eksplicitte*

1. Olsen (2009).

2. I 2008 leverede DPU's Clearinghouse i øvrigt en rapport til det norske kunnskapsdepartementet om, ”hvilke kompetanser hos lærere som fører til læring hos barn og unge” (Nordenbo et al., 2008a).

3. Professor Jan Kampmann fra RUC er formand for reviewgruppen, de øvrige medlemmer er lektor Bente Jensen, DPU, Aarhus Universitet, professor Inge Johansson, Stockholms Universitet, professor Thomas Moser, Høgskolen i Vestfold, Oslo og forskningschef Niels Ploug, SFI.

og sikrer *åbenhed* gennem hele processen”, hedder det (Nordenbo et al., 2008, s. 7). Alibiet for den nypositivistisk lignende neutralisering af en ”objektiv” systematisk reviewer skal altså findes i EPPI-processens angivelige transparens: læseren kan jo selv tjekke det hele efter. Men transparensen forbliver tilsyneladende, da det alene drejer sig om en igen nypositivistisk lignende udgave af kontrollerbarhed.

Dansk Clearinghouse’ EPPI-koncept tilbyder ingen informativ undersøgelse af teorien i de bedømte forskningsprojekter og det interesserer sig heller ikke for sammenhænge mellem teori, empiri, metode og fund. Det er heller ikke fund, men en bestemt type resultater, det gælder, nemlig de projekter, som kan vise, at noget virker på en bestemt måde.

Hvad kaster hele det her enorme evalueringsarbejde så af sig? 15 sider, hvor man kommer i tematisk nærkontakt med – dele – af indholdet i de 53 forskningsprojekter, som er blevet til 46 efter udrensning af dem, som ikke holder sig over bedømmelsens ”kvalitetsmål”. EPPI-reviewernes mange og kortfattede signalementer af genstandsområde, fund og konklusioner forbliver på et helt oversigtligt plan. Den påtvungne ensliggørelse af en række emnemæssigt, teoretisk og metodisk helt forskellige projekter giver ganske vist et umiddelbart tematisk overblik, men da forsvinder også de enkelte forskningsprojekters unikke kendetegn. Med de nypositivistisk lignende beskrivelser og bedømmelser skrider den EPPI-baserede forskningsoversigt videre til én gang for alle at slå fast, hvad der er *best practice*, samt hvad forklarings-evidens og praktisk pædagogisk evidens er. Her fra er det så bare at lade det politiske og det pædagogiske liv vide, hvad der bør gøres enten i de politiske sektorer eller af personalet i børnehaverne. Her bliver personalet i børnehaven reduceret til de instrumenter, som skal få det til at ske, hvad andre har fundet på, som også i den norske NOVA-rapport.

5. TILBAGE I TRONDHEIM IGEN

De tre børnehavepunkter i Trondheimsmanifestet forud for kommunalvalget i 2007 voksede til det dobbelte antal i manifestet op til valget i 2011 (Trondheimsmanifestet, 2011). Igen slår organisationerne til lyd for kommunal fremfor privat børnehavedrift. Som noget nyt stilles der krav om at børnehavernes ledere knyttes tættere til førskolelærerne og assistenterne i de enkelte

institutioner hellere end til den kommunale administrative ledelse. Dette krav kan eventuelt være en reaktion på BUM’s en kontraktlige og incitamentbaserede styringsmåde. Og valgresultatet? Med hiv og sving blev det til fire år mere for centrum-venstre samarbejdet i Trondheims kommunestyre.

Med Trondheimsmodellen viste fagbevægelsen og de associerede dele af det politiske liv i byen sin kapacitet til en praktisk modstand mod en markedsgørende kommunalpolitik. En lignende spænding mellem neoliberale forståelses- og løsningsstrategier på den ene side og problematiserende analytiske positioner på den anden viste der sig at være mange tilløb til inden for det pædagogiske uddannelses- og forskningsområde: mellem, som det er anskueliggjort her, Dansk Clearinghouse og NOVA på den ene side og oppositioner som Thoresen, Vabø samt Otterstad og Nordbrønd på den anden; disse afdækninger af neoliberale spor gennem det børnehavepædagogiske område viste sig som forsigtige, afgrænsede og uden tydelige teoretiske grundlag.

Når det børnehavepædagogiske område præsterer så få analyser, som forfølger det neoliberale spor, kan det nøgternt set bero på, at det er ”noget helt nyt”, som dermed venter på at blive indhentet af et forskningsblik. Det kan imidlertid også være at neoliberalisme – som markedsbaseret, privatisering, konkurrence, fra fag- og personaleledelse til virksomhedsledelse, evaluering-, test- og evidensbaseret som eksklusiv retningsgiver for den pædagogiske indsats – ikke er et frugtbart rammeværk til at forstå menneskers leveår i børnehaverne med. Strejftogene rundt i Trondheim og i de norske kritiske analyser, den omfattende privatudbygning af børnehavområdet og flere andre eksempler synes dog at pege i den modsatte retning. Det fordrer dog at der oparbejdes en udviklet teoretisk forståelse af ”neoliberalisme” om man ad den vej vil kaste lys over forandringerne i sammenhænge mellem stat, politik, pædagogisk virksomhed og børns dagligliv.

Hvordan kan man nu opbygge en rammeforståelse, som sætter ellers meget forskelligartede positioner i forbindelse med hinanden på en måde, som giver indsigter i både stridigheder og forandringer inden for et område som det børnehavepædagogiske? Svarene skal jeg prøve at nærme mig ved hjælp af Bourdieus operative feltperspektiv.

6. AT FORSTÅ STRIDIGHEDER I EN GRUPPE

Der tænkes, udrettes og publiceres mangt og meget forskelligt inden for det børnehavepædagogiske område, ikke mindst i Norge i kølvandet på den massive udbygning af pasningstilbudene frem mod det regeringspolitiske mål om fuld børnehavedækning. Uanset om man knæsetter en politisk vilje som politiker, i børnehaven beretter for faren om sønnens oplevelser på kælkebakken, sanktionerer eller bare gennemgår børnehavelovens tekst om ”børns ret til medvirkning” på førskolelæreruddannelsen eller publicerer en artikel, kan det alt sammen forstås som sociale praksisser; tale, tekster og lignende ytringer er andet og mere end ”diskurser”. Positionerne udfordrer hinanden i et socialt spil – som et *game* snarere end i et *play* – som også dette bidrag tager del i. Kampene er mere end omstændigheder ved spillet, de har sine egne mål og midler, men uden at de involverede nødvendigvis er bevidste om dem eller tager del i spillet på en strategisk beregnende måde.

Dette rejser to typer af – uadskillelige – spørgsmål, en om gruppens indre struktur: Hvem er de legitime deltagere i dette spil, hvem ”kan få lov til at være med”? Hvilke særlige egenskaber kendetegner grupperingens deltagere; mere præcist omhandler spørgsmålet den gensidige tiltrækningskraft mellem gruppen og deltagerne. Hvad kæmper de involverede personer og institutioner om og med hvilke ressourcer? Den anden type spørgsmål vedrører gruppens relationer til omverdenen: Hvilken placering har gruppen i relation til andre eventuelt mere indflydelsesrige af slagsen? Og endelig må det medtænkes, at gruppen med dens virksomhed foregår inden for rammerne af ”Staten”.

I princippet har alle mennesker adgang til at ytre sig om livet i børnehaven: børnenes vilkår, personalet, hvad der foregår, hvad der kan, skal og bør foregå, ja, om daginstitutioner i det hele taget er et rimelig og godt levemiljø på kort og lang sigt for dem, som har deres gang der. Men ikke alle har lige adgang til at udtale sig med autoritet. Man må tilhøre en gruppering med ret til at bære et *Skeptron*¹, et her immaterielt symbol på, at man har autoriteten til at tale, bringe andre til tavshed og til at dømme. ”Autoritet” er imidlertid en term med flydende betydning og

1. Et skeptron er en stav og skal symbolisere, at dens bærer er berettiget i sin magtudøvelse. Bispestaven eller dirigentstokken er eksempler på en sådan.

afgøres løbende af udfaldet af de kampe, gruppens deltagere kaster sig ud i. Kampen om autoriteten kan udspille sig over poler som privat-offentlig og arbejdsgiver-fagforening. Og den kan være hierarkisk over linjen fra børnehaven over førskolelæreruddannelsen til universitetet i egenskab af pædagogen, underviseren og forskeren med en dertil hørende fordeling af kundskabsautoritet².

Indadtil kan gruppens arkitektur ses som et rum, et netværk af objektive relationer mellem forskellige positioner (Bourdieu og Wacquant, 1996, s. 84). Medlemmerne arbejder – eller kæmper – indbyrdes for at få del i så mange af de ressourcer, dvs. de kapitalformer som er på spil. Det kunne være social kapital i form af sæde i betydende offentlige udvalg, kulturel kapital i form af akademiske titler eller noget så profant som publikationspoint, kapital i form af anseelse, enten denne beror på original og håndværksmæssig gennemført forskning eller på rådgivende udtalelser om dette og hint som de spontant måtte falde til en journalist på Jyllandsposten eller på Radioavisen. Kampene om ressourcerne er ingen lunde refleksen af en strategisk beregning, men derimod en grundbestanddel af gruppens egen logik. Er man ikke indstillet på at kæmpe med næb og klør, hører man ikke til i den gruppe. Det er ikke nok at udvise ”interesse”, man må have et *illusio* forhold til spillet, hvor man uden videre involverer sig og lader sig gribe af det (Bourdieu, 1997, s. 151). Og uanset hvor opsatte man i Borg-oversigten eller Clea-

2. I bl.a. lærebøger på førskolelæreruddannelsen støder man på en sandhedsdogmatik, som kanoniserer et bestemt verdensbillede og som i det følgende eksempel iblandet en trofast reference til ordvalgene i de officielle dokumenter. Udsagnene må læseren tage til sig og acceptere som et faktum, der ikke er til forhandling; et eksempel: ”Planen [Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver] angir rammer for samarbeid, planlegging, dokumentasjon og vurdering. Noen av de viktigste funksjonene en plan har, er å markere et offisielt grunnsyn på innhold og form i læreprosessene. (...) Som forskrift til loven er det naturlig å forvente at den [Rammeplanen] bliver tatt på alvor og fulgt opp i praksis. (...) Men jeg mener det ikke er tvil om at rammeplanen har en styringsfunksjon i forhold til barnehagene. Samtidig er den en hjelp til å satse på pedagogisk dokumentasjon og refleksjon. Den gir rom for å fremme kvalitetsutvikling i barnehagen” (Søbstad, 2007, s. 76).

ringhouse end kan være på at tvinge effektbestemte pointer igennem og uanset hvor stræbsomt andre kaster sig ind i striden om netop sådanne bidrag, vil alle potentielt være så enige om det basale, at det slet ikke behøver at blive nævnt: f.eks. at børnehaven er en blivende og betydningsfuld ramme om børns liv.

Rummet kan anskues hierarkisk ned-op, dvs. lav-høj volumen af kapital og tillige todimensionelt som en venstre-højre polarisering. Det er således styrkeforholdene i kampen om de gældende former for kapital, som giver gruppen sin struktur (Bourdieu & Wacquant, 1996, s. 86). Hvilke specifikke kapitalformer der fungerer som symbolsk kapital, som trumfkortene i spillet, kan ikke fastslås på forhånd, men må undersøges. For at få adgang til og blive optaget i gruppen må man besidde et vist mål af relevant kapital for at blive lyttet til og endnu mere for at blive hørt på. Og her kan det koste megen tid at akkumulere de givtige kapitalressourcer og også at tilegne sig selve spillet. Gruppens relative styrke – eller svaghed – beror på i hvilket omfang den defineres af andre; Clearinghouse' rapporter er f.eks. rekvirerede, delvist definerede og finansierede af de politiske rekvirenter. Pædagogernes uddannelse er et andet eksempel på en svag gruppering, idet alle væsentlige sider ved uddannelsen defineres af andre end pædagoggruppen – hvorfor pædagoguddannelsen netop ikke er pædagogernes uddannelse. Alligevel kan gruppens egenart, dens styrke vise sig ved den resiliens og omfortolkning alt udefra kommende bliver genstand for. Hvor robust og hvor effektivt man magter dette afhænger af de indbyrdes styrkeforhold grupperne imellem. En foreskrevet testmodus i form af sprogscreeninger lader sig f.eks. ikke hverken afvise eller omtolke, selv om den latent støder mod en omsorgsmodus, der har et helt andet rationale mht. tidslogik, mål, indhold og form.

Denne helt forsigtige tilnærmelse til en form for "gruppe" med adgang til at ytre sig om børnehavepædagogiske spørgsmål sigter mod at se den som et socialt "felt". Dvs. om et system af relationer mellem positioner besatte af specialiserede agenter og institutioner, som strides om nogle for dem unikke, fælles og vigtige anliggender (jf. Broady, 1991, s. 266). Feltets egenart beror på, at der gælder "et fundamentalt synspunkt på verden, og dette synspunktet *skaber* sit eget objekt, og i sig selv finder det det princippet for forståelse og forklaring som passer til dette objekt" (Bourdieu, 1999a, s. 102). Feltets histo-

rie, struktur og adgangsbetingelser – og om gruppen fungerer som et felt i det hele taget – kan man ikke fastslå apriorisk, men først sammenfatte noget om på basis af en teoretisk og empirisk undersøgelse over tre sammenhængende momenter (Bourdieu & Wacquant, 1996, s. 91). Det indebærer aller først en placering af gruppen i forhold til det overordnede magtfelt såsom det økonomiske, politiske, bureaukratiske og det videnskabelige felt. I dette magtfelt foregår kampene om, efter hvilke principper verden skal anskues og opdeles. Man kan således se gruppen som del af det videnskabelige felt eller – alternativt – helt underlagt positioner i magtens felt, hvis indflydelse gruppens medlemmer må respondere på; da vil der være tale om et underordnings- og ikke et konkurrenceforhold. Dernæst må man opstille de personer, institutioner og andre organer, som måtte være leveringsdygtige med symbolske definitioner og materielle ressourcer. Det kunne være positioner i og uden for de institutionaliserede forskningsmiljøer inklusive dem, der er storleverandører til lærebogsmarkedet, fagtidsskrifternes redaktioner og deres censurorganer i egenskab af egne review-grupper, professionshøjskolerne og deres pædagogiske uddannelser, private børnehavekoncerner, de forskellige offentlige myndighedsniveauer, fagforeningerne, materiel- og legetøjsfabrikanterne m.fl., som måtte have deres lod i feltets legitime og specifikke autoritet. Og endelig må man analysere agenternes habitus, dvs. "de forskellige holdningssystemer, de har tillagt sig gennem internalisering af en bestemt type sociale og økonomiske forhold, der udfoldet i et individuelt livsforløb har større eller mindre mulighed for at blive til virkelighed i et givet felt" (Bourdieu & Wacquant, 1996, s. 91). Den feltanalytiske fremgangsmåde må altså betjene sig af en form for hermeneutisk cirkel gennem en første indkredsning af de kapitalformer, som ser ud til at have gennemslagskraft, undersøge feltets særlige logik på den baggrund, og så tilbage igen (Bourdieu & Wacquant, 1996, s. 94).

6.1 Når Staten konstruerer menneskers måder at tænke på

Om gruppen kan hævde et så eksklusivt og stærkt ejerskab til børnehavområdet, så den begynder at fungere som et felt må man altså undersøge. At gå til et studie af Staten byder på en særlig udfordring, fordi den selv allerede er hovedleverandør af de begreber, hvormed den kan forstås samtidig som positionerne enten er stats-

lige eller leverandører for offentlige myndigheder. Staten både forvalter og i stigende grad også koncentrerer kapital såsom bureaukratisk og informationsmæssig, inklusive uddannelse og forskning¹. Staten er en velfunderet kollektiv illusion, men med svært reelle effekter (Hansen & Hammerslev, 2010, s. 13): Selv om staten ikke eksisterer *per se*, så findes der forskellige felter, hvor der handles på statens vegne og hvor det bureaukratiske felt spiller en central rolle. Det er netop i det bureaukratiske felt at monopoliseringen af det universelle foregår som en tvingende konstruktion af menneskers måder å at tænke på (Bourdieu, 1997, s. 131f). Med koncentrationen af kapital bliver staten den uegennyttige garant for almenvellet med et vist monopol at give – og afkræve – anerkendelse. Staten har gradvist udviklet et monopol på udøvelsen af symbolsk vold:

Når Staten er i stand til at udøve en symbolsk vold, er det fordi den har en dobbelt eksistens: Den optræder både objektivt i form af specifikke strukturer og mekanismer, og "subjektivt" – eller om man vil i hovedet på folk – i form af mentale strukturer og i form af skemata for hvordan verden skal opfattes og forstås. (Bourdieu, 1997, s. 104)

1. Eksempelvis har balancen mellem frie forskningsmidler og de programbundne over de senere år vippet til gunst for de sidstnævnte, programmer, der med sin rationalistiske hensigt og begrebsverden kan vejlede forskningsspørgsmålene i en sådan grad at forskeren også kan komme til at slide med at finde vejen ud af denne labyrint igen: I Kunnskapsdepartementets tilsagn fra den 12. april 2011 om at give 20 millioner kroner til forskning i børnehavernes kvalitet tilbydes de potentielle ansøgere nogle eksempler på "relevante forskningsspørgsmål" som mere end antyder de forforståelser, man må indvillige i allerede på forhånd, her kommer et enkelt eksempel: "Er processkvaliteten gennemgående god i barnehager i Norge? Hvilke processfaktorer skårer [dansk: scorer] barnehager i Norge hhv høyt og lavt på?" (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 4). Centrale indhold i børnehavens virksomhed skal således forbindes med "kvalitet" og det igen af en eksklusiv type, nemlig alene den som på én gang har en udløsende "faktor" – som en årsagsvariabel – og lader sig måle på en metrisk skala og kun en sådan.

At volden er "symbolsk" og ikke "fysisk" beror på at den virker gennem betydninger, som en accepteret "definition af situationen". At der er tale om "vold" henviser til, at det er påføringer, hvor de dominerede forberedes til å anlægge de dominerendes syn på sig selv. En spontan og smidig identifikation med Statens forlangender bidrager samtidig til, at objektive magtrelationer som ligger til grund for påføringerne skjules. I det omfang agenterne – i forskerkredsene f.eks. – umiddelbart underkaster sig den statslige ordens indflydelse, er det også fordi agentenes kognitive arbejde ikke er bevidsthedsformer, men kropsdyspositioner (Bourdieu, 1997, s. 125). Lydigheden over for de statslige påbud kan således ikke forstås

... på den måde at vi mekanisk underkaster os en styrke, eller på den måde at vi bevist billiger en givet orden (eller ordre). Overalt i den sociale verden er det forskellige former for kalden til orden på spil. Disse signaler har udelukkende en effekt når de møder agenter som på forhånd er disponerede for at lægge mærke til dem, – de vækker nogle kropslige dispositioner som ligger dybt begravet i agenterne, uden at passere igennem agentenes bevidsthed og uden at være genstand for nogen beregning. (Bourdieu, 1997, s. 125f)

6.2 Polariseringer inden for børnehavområdet
Ved hjælp af et forsigtigt heuristisk greb skal jeg afslutningsvis forsøge at tegne en rent illustrativ skitse af relationerne mellem henholdsvis Borgoversigten og Clearinghouse og den anden pol, der har "neoliberalisme" som forståelsesramme. Grebet skal blot illustrere feltteoriens rationale, ihukomme at den sammen med kapital og habitus er forskningspraktiske redskaber som en *modus operandi*, dvs. måden at gå til værket på, og ikke et allerede fastslået udgangspunkt, et *opus operatum* (Nørholm, 2008, s. 52).²

I studiet af det franske universitetsfelt afdækker Bourdieu to konkurrerende legitimeringsprincipper (Bourdieu, 1996, s. 82). Den ene position – den højre heteronome – er politisk og afhænger af kræfter uden for universitetsfeltet. Den venstre relativt autonome pol afhænger

2. Hos Nørholm (2008) findes også en gennemgang af feltbegrebets placeringer i Bourdieus forskning og som også hos Hansen (2010) en epistemologisk forankring af den feltteoretiske forskning.

Figur 1. Feltets kiastiske struktur

<i>Autonom pol</i>	<i>Heteronom pol</i>
Stærk videnskabelig orientering	Stærk akademisk orientering
Svag akademisk orientering	Svag videnskabelig orientering
<i>Positionens typiske kapitalform hviler på</i>	
Videnskabelig autoritet og renommé	Nedarvet kapital og den aktuelle politiske og økonomiske kapital

derimod af den kapital, der kan akkumuleres inden for den videnskabelige og intellektuelle verdens relative autonomi. Feltets kiastiske struktur kan fremstilles som i Figur 1 oven.

Det ligger nu lige for at tillempe tankegangen og se spændingen mellem ”de neoliberale positioner” og ”analytikerne” som udtryk for strukturen i et fra nu af bredt betragtet pædagogisk felt som den kommende figur illustrerer det:

Figur 2. Strukturen i et pædagogisk felt

<i>Autonom pol</i>	<i>Heteronom pol</i>
Videnskabelig forskning, ”grundforskning” på eksempelvis universiteter	Evalueringer, udredninger, rekvireret forskning, evidens, ”de kanoniske verdensbilleder” m.m. som eksempelvis kunne være produceret i regi af SINTEF, NOVA, NOKUT, de indstiftede og legitime talspersoner for børnehaverområdet ^a

^a De ”legitime talspersoner” kan være at finde blandt dem der får sæde i offentlige komiteer eller på anden vis får en statslig institutions garantistempel som legitim producent af verdensbilleder.

Hver af de to ”søjler” i det sociale rum – den autonome og den heteronome – vil typisk have en hierarkisk opbygning. Således vil personer og institutioner i høgskoleområdet oppebære en relativt begrænset akademisk kapital sammenlignet med universitetspositionerne højere oppe i hierarkiet (Hjellbrekke, 2006). Og jo højere op man kommer i den højre side af dette sociale rum, des stærkere vil indflydelsen være fra andre felter som f.eks. det politiske. Det er mod denne pol man kan lokalisere Borg-oversigten og Clearinghouse og følgelig er det mod den venstre autonome pol, man finder positionerne Vabø, Thoresen, Otterstad og Nordbrønd¹. Det vil være en undersøgelse i sig selv at afdække mulige forskydninger over tid i et sådant felts magtstruktur: ikke kun ”venstre-højre”, men også både ”op-ned” i hierarkiet. Styrkeforholdene mel-

lem den autonome og den heteronome pol kunne man prøve at anskue som en aktuel og måske skærpene krise, en ubalance mellem heteronome og autonome positioner. Hvis højrepolens styrke stammer fra konverteringen af politisk og dertil associeret økonomisk kapital til empiristisk legitimerede diskurser baseret på en uerkendt *Rational Choice Theory*, teknisk rationel funktionalisme, psykologiseret moral eller hvad

1. En gennemgribende analyse af et felt af uddannelsesevalueringer og evalueringsforskning findes hos Nørholm (2008), hvis fund giver anledning til en længere rækkende problematisering af, hvor ”autonom” man i det hele taget kan antage den autonome position at være i det eksempel materiale, jeg bruger her.

det måtte være, og rekvirenterne mener at ”kunne bruge” rapporterne, ja da er det en stærk position – deraf den illustrerende størrelsesforskel mellem de to positioner i figuren oven for.

Den heteronome pol er således forberedt til en friktionsfri spredning af neoliberale forståelsesformer og initiativer med styrken fra den politiske kapital, feltet kan være også reguleret af.

6.3 Feltteoretiske projekter

Vil man forstå sammenhænge i de forandringer, børnehavområdet undergår, kan et feltteoretisk rammeværk altså vise sig at være en givtig fremgangsmåde. Således ligger aspekter ved den private versus den offentlige udbygning af børnehavesektoren og eksempelvis også spillene bag den bygningsarkitektoniske fastlæggelse af børnenes og personalets nære rammebetingelser åbne for feltteoretiske analyser. De kundskabspolitiske eksklusioner af illegitime forskningstilgange versus inklusionerne af de legitime kunne også være momenter i et feltteoretisk studie. Her kunne man se nærmere på hvilke projektyper, personer og institutioner som får projektstøtte fra programmer som UTDANNING2020¹ og PRAKUT² – og ikke mindst dem der forbigås.

Feltteorien kunne også tænkes at løfte vilkår, processer og resultater frem ved den pågående ”modernisering” af førskolelæreruddannelsen, hvor Kunnskapsdepartementet har nedsat et udvalg, der skal komme med forslag til en ny rammeplan. Rammeplansudvalget skal arbejde inden for et mandat, hvor målet foreskriver en uddannelse, som bl.a. er professionsrettet, forskningsbaseret, attraktiv, innovativ og af høj kvalitet (Mandat, 2011, s. 1). Det åbner for flere mulige fortolkninger, hvor professionsrettet *kan* betyde afviklingen af førskolelæreruddannelsens faglige momentum og teoretisk-videnskabelige

orientering, forskningsbaseret kan betyde evidensbaseret af studieindholdet, attraktivitet i rekrutteringen af studerende associerer til en markeds- og konkurrenceparameter, innovativ til en individualiseret versus en kollektiv bevidsthed og endelig kan kvalitet henføres til ambitioner om målbarhed af uddannelsens *output*. Denne udlægning af kernebegreberne er tydelig informeret af et blik, som afsøger mulige neoliberale spor i mandatteksten som et politisk styringsdokument. Hvordan udvalget tager opgaven og fortolkningerne på sig er en anden sag. Det er imidlertid helt eksplicit hvilke tankebaner man ifølge departementet skal følge trop med, nemlig 12 specificerede offentlige udredninger og evalueringer (Mandat, 2011, s. 1). Selve rammeplanudvalgets sammensætning afspejler også en særlig vægtning: ud over en studerende og to pædagoger og to organisationsrepræsentanter er der syv med ansættelse i offentlige bureaukratier og to førsteamanuenser tillige med tre lektorer³. Ingen af de to førsteamanuenserne er på nogen måde rodfæstet inden for det børnehavepædagogiske område og stort set uden områderelevante videnskabelige meritter.

Dette første og hurtige indblik i arbejdet med en ny rammeplan mere end antyder at volumen af bureaukratisk kapital ser ud til langt at overgå den fagspecifikke videnskabelige kapital. Med en egentlig feltteoretisk analyse vil man altså have muligheden for at løfte de helt specifikke herredømmeformer frem, der ligger som forudsætninger for såvel førskolelæreruddannelsen som rammeplanen – og dermed tilbyde den form for indsigter i de vilkår, som studerende og undervisere kommer til at dele fra august måned 2013 i forlængelse af den ny rammeplan.

Feltteorien kan også blive en måde at løse op for det gådefulde i, at enkelte grupper af agenter på alle niveauer – forskningsgrupperne og -institutionerne, underviserne på de pædagogiske uddannelser og børnehavernes personale – villigt ifølge Bourdieu (1997, s. 97f) griber historien og trofast forlader sig på de tanker, Staten allerede har tænkt for dem.

1. UTDANNING2020 er et tiårigt forskningsprogram, der løber fra 2008 til 2018 med fokus på hele uddannelsessektoren. Budgettet er på omkring 344 millioner kroner som skal bidrage til at styrke kundskabsgrundlaget for politikudvikling, forvaltning, professionsuddannelse og professionsudøvelse.

2. PRAKUT står for ”Praksisrettet uddannelsesforskning” og er et femårigt forskningsprogram som samtidig styrer mod det OECD-baserede ”FoU” – ”Forsknings- og udviklingsarbejde”. Programmets fokus er børnehav, folkeskole samt førskolelærer- og læreruddannelsen; programmet har et samlet budget på 115 millioner kroner og udløber 2014.

3. I kvalifikationskravet til en stilling som førsteamanuensis indgår en Ph.d.-grad, men lektorer kan have en kandidatgrad fra et universitet.

REFERENCER

- Adresseavisen (2012). *Ikke like kult med kulturskole*. Onsdag 29. februar.
- Borg, E., Kristiansen, I.-H. & Bache-Hansen, E. (2008). *Kvalitet og innhold i norske barnehager: En kunnskapsoversikt* (NOVA Rapport 6). Oslo: NOVA
- Bourdieu, P. (1996). *Homo academicus*. Stockholm: Symposion.
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktiske grunde: Omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzel.
- Bourdieu, P. (1999a). *Meditasjoner: Méditations pascaliennes*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (1999). *The Weight of the world: Social suffering in contemporary society*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, P. (2002). Det økonomiske felt. *Dansk Sociologi* (1).
- Bourdieu, P. (2011). Statens venstre og høyre hånd. *Agora, Journal for metafysisk spekulasjon*, 21(1), 166–173.
- Broady, B. (1991). *Sociologi och epistemologi: Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.
- Claussen, C. J. (2011). *Privat barnehagedrift: Fremdeles lønnsomt?* Lest 16 okt 2012 fra http://www.fagbladet.no/kirke_kultur_og_oppvekst/article5548169.ece
- Etzler, A. (2007). *Trondheimsmodellen: Radikale framgangshistorier från Norge och Nederländerna*. Stockholm: Karneval förlag.
- Hansen, S. H. (2010). Fra børneforsorg og socialpædagog til felt og habitus: Overvejelser til konstruktionen af et objekt. I K. Esmark, M. Høyen, & K., Larsen (Red.), *Hvorfor Bourdieu?* (sid. 85–99). København: Hexis.
- Hjellbrekke, J. (2006). Strukturelle skillelinier og haldninger til kvalitetsreforma. I S. Michelsen, & P. O. Aamodt (Red.). *Evaluering av Kvalitetsreformen: Delrapport 1. Kvalitetsreformen møter virkeligheten* (sid. 142–161). Bergen/Oslo: Rokkansenteret/NIFU-Step.
- Konceptnotat (2006). Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning. Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Nytt forskningsprosjekt: Hva slags barnehager er bra for barns trivsel og utvikling, og hvor gode er barnehagene i Norge?*
- Mathisen, B. R., & Pettersen, J. R. (2008). Tema. *Kommersielle barnehager*. *Utdanning*, 19, 12–19.
- Nordbrønd, B. (2005). Markedsliberalistisk ideologi. *Bedre barnehager*, skriftserie, nr 2, 51–62.
- Nordenbo, S. E., Jensen, B., Johansson, I., Kampmann, J., Larsen, M. S. Moser, T., & Ploug, N. (2008). *Forskningskortlægning og forskningsvurdering i året 2006 i institutioner for de 0–6 årige*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag og Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning.
- Nordenbo, S. E., Larsen, M. S., Neriman, T., Wendt, R. E., & Østergaard, S. (2008a). *Lærerkompetanser og elevers læring i førskole og skole: Et systematisk review utført for Kunnskapsdepartementet*, Oslo. København: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning.
- Nørholm, M. (2008). *Om den sociale og symbolske funktion af uddannelsesevalueringer: Konstruktionen af et objekt*. København: Hexis.
- Olsen, B. (2009). *Når pædagogikken bringer mennesker sammen: En rejse gennem byens sociale geografi og alle dens børnehaver*. Aarhus: VIA/Systime.
- Olssen, M., Codd, J., & O'Neill, A.-M. (2006). *Education policy: Globalization, citizenship and democracy*. London: SAGE.
- Otterstad, A. M., & Nordbrønd, B. (2008). *NOVAs mangelfulle forståelse av norsk barnehageforskning*. Første steg.
- Ropeid, K. (2009). Lavt kunnskapsnivå bekymrer. *Utdanning*, 13, 30–33
- Strand, T. (2007). *Barnehagepedagogikkens epistemologi: En studie av den norske barnehagepedagogikkens grunnlag og gyldighetsnormer*. Universitetet i Oslo.
- Thoresen, I. T. (2009). Barnehagen i et utdanningspolitisk kraftfelt. *Nordisk barnehageforskning*, 2(3), 127–137.
- Thorsen, D. E., & Lie, A. (2007). Kva er nyliberalisme? I P. K. Mydske, D. H. Claes, A. Lie, (Red.). *Nyliberalisme: Ideer og politisk virkelighet* (sid. 33–48). Oslo: Universitetsforlaget.
- Trondheimsmanifestet (2007). <http://www.fellesforbundet.no/>
- Vabø, M. (2006). *Bestiller-utførermodellen: En vidundermedisin med bivirkninger?* Lest 16 okt 2012 fra <http://home.online.no/~ivajoha/miavabo21022006.htm>
- Trygge barnehager (2011). Lest 16 okt 2012 fra <http://www.tryggebarnehager.no//fus-vart-driftselskap>.